

JARENLANG DOCEERDE HIJ ZICH DE HAREN GRIJS EN WIJS

De pseudoreflexieve intensiverende resultatiefconstructie in contrastief perspectief: Afrikaans tussen Nederlands en Engels

Emmeline Gyselinck, Amélie Van Beveren & Arne Dhondt*

1. Inleiding

1.1. *Nederlandse en Engelse invloed in het Afrikaans*

Het Afrikaans vormt in zekere zin een afspiegeling van de recente geschiedenis van Zuid-Afrika. De taal vertoont namelijk tal van overeenkomsten met talen van volkeren die een belangrijke rol hebben gespeeld in de Zuid-Afrikaanse geschiedenis vanaf de oprichting van de Kaapkolonie in 1652 tot nu. Zo lijkt het Afrikaans in de eerste plaats natuurlijk sterk op het Nederlands, dat werd meegebracht door de kolonisten van de Vereenigde Oostindische Compagnie; de taal zou immers ontstaan zijn uit de versmelting van het Kaaps-Hollands, de omgangstaal van de blanken die gebaseerd was op het Zuid-Hollandse of Zeeuwse dialect, en het Khoipidgin (Den Besten 2012a). Die laatste variëteit was een op het Nederlands gebaseerde pidgintaal die gesproken werd door de plaatselijke Khoibevolking en die later is gecreoliseerd tot een taal van de gekleurde bevolking. De Nederlandse wortels van het Afrikaans zijn nog duidelijk zichtbaar, onder andere in de woordenschat, waarvan “sowat 90-95% [...] tot die Nederlandse erfbron teruggevoerd kan worden” (Carstens 2003: 131).

---

* Universiteit Gent, Vakgroep Taalkunde, sectie Nederlands.

Naast Nederlands werden echter ook andere talen gesproken in de Kaapkolonie, die eveneens hun stempel hebben gedrukt op het Afrikaans. Branford & Claughton (2002: 205) wijzen er bijvoorbeeld op dat het ontwikkelende Afrikaans werd beïnvloed door de talen van de lokale Khoisanbevolking, van Frans- en Duitstalige kolonisten en van slaven die werden ingevoerd uit (onder meer) Indonesië. Om de communicatie tussen en met slaven te bevorderen, werden bovendien – naast Nederlands – ook nog Portugees en Maleis als lingua franca gebruikt (Roberge 2002: 82). Die veeltalige situatie leidde ertoe dat woorden uit onder meer het Maleis (*baie* ‘veel’, *piering* ‘schotelkje’), het Portugees (*bredie* ‘stooftpot’, *komers* ‘deken’) en de Khoisantalen (*kwagga* ‘zebra’, *kierie* ‘stok’) in het Afrikaans terecht kwamen (Branford & Claughton 2002: 206).

Echter, vanaf de eerste helft van de negentiende eeuw heeft vooral het Engels een diepgaande invloed gehad op het Afrikaans. De Britse bezetting van Zuid-Afrika en het daarmee gepaard gaande angliseringsbeleid hadden tot gevolg dat er heel wat leenwoorden en leenvertalingen uit het Engels binnendrongen in de taal (cf. Donaldson 1991: 29). Zo bevat het Afrikaans woorden als *brekfst* ‘ontbijt’, *enjin* ‘machine’, *aflaai* ‘download’ en *dienststasie* ‘benzinstation’, die duidelijk een Engelse invloed verraden (Verdoolaege & Van Keymeulen 2013: 43). Die beïnvloeding leidde tot een puristische reflex, waarbij er tal van purismen werden bedacht ter vervanging van woorden van Engelstalige oorsprong; voorbeelden daarvan zijn *branderplankry* voor ‘surfen’ of *peuselhappie* voor ‘snack’ (Verdoolaege & Van Keymeulen 2013: 44-45). Niettemin gaat de Engelse beïnvloeding in het hedendaagse Afrikaans nog steeds door, en sluipen er zeker in het informele taalgebruik zeer veel woorden uit het Engels binnen (Branford & Claughton 2002: 208).

In deze studie zullen we de Nederlandse en Engelse invloed op het Afrikaans van naderbij bekijken. Daartoe focussen we niet op de invloed van die beide talen op de Afrikaanse *woordenschat*, maar vergelijken we eenzelfde constructie in de drie talen, namelijk de *pseudoreflexieve intensiverende resultaatiefconstructie*. Over de Nederlandse en Engelse variant van die constructie is al een en ander bekend; in dit artikel contrasteren we beide varianten met de Afrikaanse constructie, en gaan we na welke positie de Afrikaanse constructie inneemt tussen haar Nederlandse en Engelse tegenhangers. In de volgende paragraaf schetsen we daartoe eerst in grote lijnen wat we reeds weten over vorm en betekenis van de pseudoreflexieve intensiverende resultaatiefconstructie in het Nederlands en het Engels.

1.2. De constructie in het Nederlands en in het Engels

Voor het Nederlands is de pseudoreflexieve intensiverende resultaatiefconstructie uitgebreid beschreven door Gyselinck & Coleman (2016a, 2016b) en Gyselinck

(te verschijnen). Het gaat om de constructie die wordt geïllustreerd in voorbeelden (1)-(3):

- (1) De tv-beroemdheid **schaamde zich kapot** voor haar uitspraken.
- (2) De man **schrok zich dood** toen hij de muis zag.
- (3) De kinderen **lachen zich ziek** om opa's mopjes.

Semantisch wordt in de drie zinnen telkens de handeling van het werkwoord geïntensiveerd. Vormelijk bevatten de drie zinnen een combinatie van een subject, een werkwoord, een reflexief voornaamwoord en een intensiverend element (in dit geval de adjectieven *kapot*, *dood* en *ziek*, maar zie verder voor andere syntactische categorieën van intensiverende elementen). Vanuit constructiegrammaticaal standpunt kunnen we dus het bestaan aannemen van volgende abstracte constructie¹:

- (4) [SUBJ V REFL INT] ↔ 'intensief V-en'

Hierboven werd in (1)-(3) het intensiverende slot telkens ingevuld door een adjectivische constituent, maar Gyselinck (te verschijnen) laat zien dat ook andere syntactische categorieën het intensiverende slot kunnen vullen. Op basis van haar onderzoek in het SoNaR corpus (zie § 2.1 voor een beschrijving van dat corpus) onderscheidt ze de volgende mogelijkheden:

- (5) Voorbeelden zijn afkomstig uit het SoNaR referentiecorpus

Adjectivische constituent (AC)	<ol style="list-style-type: none"> a. Beide taalkundigen ergerden zich groen en geel aan het jargon van bedrijven. b. Dat terwijl de vakbonden zich een jaar lang dood betoogden tegen mij.
Nominale constituent (NC)	<ol style="list-style-type: none"> c. Ik heb een vriend die zich in de week het pleuris werkt. d. Flink wat kinderen zijn zich bij sommige scènes een punthoofd geschrokken.
Voorzetsel-constituent (VzC)	<ol style="list-style-type: none"> e. Op de planken van de AB-club speelde donderdag de Belgische groep Briskey zich uit de naad. f. Dan amuseren de kleinkinderen zich te pletter op het strand.
Nominale constituent + voorzetsel-constituent (NC+VzC)	<ol style="list-style-type: none"> g. 9000 bedienden renden zich de benen vanonder het lijf om de klanten te behagen. h. De Colombiaan werkte zich de naad uit de broek maar vond zelden steun bij zijn ploegmaats.

- Nominale constituent + adjectivische constituent (NC+AC)
- i. Heeft British Airways het bij het rechte eind? Analisten peinzen zich nog steeds **het hoofd suf**.
- j. Wekenlang schrijven de Belgische kranten zich **de vingers blauw** over het proces-Dutroux.
- Nominale constituent + partikel (NC+part)
- k. De Arabische vluchteling bedelt en slaapt op treinstations. Huilt zich **de ogen uit**. (voorbeeld afkomstig van het internet; geen voorbeelden in SoNaR)

Zoals we bij de bespreking van de Nederlandstalige data zullen zien, komen niet al die mogelijkheden echter even vaak voor. De constructie met een NC+partikel in (5k) is bijvoorbeeld behoorlijk infrequent, wat ook al blijkt uit de vaststelling dat die constructie niet voorkomt in SoNaR.

Zoals Gyselinck & Coleman (2016a, 2016b) en Gyselinck (te verschijnen) laten zien, is de Nederlandse pseudoreflexieve intensiverende resultaatiefconstructie bij uitstek een constructie die aanzet tot creatief taalgebruik. Naast een groot aantal conventionele intensiveerders (bijvoorbeeld *kapot*, *dood*, *suf*) en conventionele combinaties van werkwoorden met een bepaalde intensiveerder (bijvoorbeeld *zich dood schrikken*, *zich ziek lachen*), treffen zij namelijk ook gevallen aan waarbij het intensiverende slot op allerlei creatieve wijzen wordt ingevuld. Meestal gaat het daarbij om analogische extensies op basis van hoogfrequente, conventionele combinaties. De voorbeelden in (6) en (7) zijn bijvoorbeeld duidelijk gevormd naar analogie met *zich een hoedje schrikken* en *zich het vuur uit de sloffen lopen*:

- (6) Zo zijn Nederlanders: eerst rennen ze als kippen zonder kop, daarna **schrikken ze zich een zoeavenmuts**. (SoNaR)
- (7) Arme scouts. **Lopen zich het vuur uit de sportschoenen** voor hun club, en dan zien ze dat er sprake is van erosie van clubliefde. (SoNaR)

In andere gevallen gaat het om creatieve gebruikswijzen waarvoor we geen hoogfrequent model kunnen vinden, bijvoorbeeld (8)-(12):

- (8) Ik zapte er nu langs en **schrok me de blaren van het geplamuurde gezicht** met die rode lippen. (Twitter, 23/10/2016)
- (9) Ik **verveel me de neten** en kan wel gaan leren maar daar heb ik helemaal geen zin in. (Twitter, 19/06/2017)
- (10) Ik was denk ik vergeten dat Florian er stond.... ik **schrok me de kneters** van een karton. (Twitter, 15/08/2017)
- (11) Ik **lach mij** soms **beten en scheten** met iets, maar probeer dat de volgende dag te reconstrueren en er is niets meer. (SoNaR)

- (12) En als je in een föhnsessie zit, en de kinderen vallen plotseling de slaapkamer binnen, dan kunnen die **zich een houten hart schrikken**. (SoNaR)

Ook in het Engels treffen we voorbeelden aan van de pseudoreflexieve intensiverende resultatiefconstructie. Jackendoff (1997: 552) bespreekt bijvoorbeeld zinnen als *Dean laughed/danced himself crazy/silly/to death/to oblivion*, die ook een intensiverende betekenis hebben en die qua structuur erg lijken op de Nederlandse constructie met een AC of VzC als intensiveerder. In het Engels is het aantal mogelijke intensiveerders volgens hem echter erg beperkt en is dat patroon met andere woorden niet productief. Wél productief is de Engelse Body-Part-Off-constructie (BPOC), die beschreven wordt door onder andere Sawada (2000) en Cappelle (2014) en waarvan een aantal voorbeelden worden gegeven in (13)-(15):

- (13) That boy **is working his butt off**.
 (14) They **screamed their lungs out**.
 (15) He **is laughing his head off**.

Die constructie beschouwen we hier als een variant van de pseudoreflexieve intensiverende resultatiefconstructie: het is namelijk de Engelse tegenhanger van de infrequente Nederlandse constructie in (5k), waarin het intensiverende slot wordt gevuld door de combinatie van een NC die een lichaamsdeel noemt met een partikel.² Op basis van corpusonderzoek in het *Corpus of Contemporary American English* gaat Cappelle (2014) na hoe productief de constructie is, met andere woorden met hoeveel en met welke verschillende types werkwoorden die constructie kan worden gecombineerd. Hij stelt vast dat niet alle intensiveerders even productief zijn, en laat tegelijk ook zien dat de constructie in sterke mate geconventionaliseerd is. Het patroon *V one's eyes out* wordt bijvoorbeeld vooral gebruikt met de werkwoorden *cry* en *bawl*, terwijl *V one's lungs out* dan weer vooral voorkomt bij werkwoorden die een handeling benoemen die gepaard gaat met een luchtverplaatsing (bijvoorbeeld *scream*, *cough*, *cheer* en *yell*). Die collocaties zijn te verklaren doordat er in die gevallen een conceptuele link bestaat tussen de handeling van het werkwoord en het lichaamsdeel in de NC. Die associatie heb je niet tussen bijvoorbeeld *cough* en *one's butt off*, waardoor die combinatie veel minder acceptabel is.

Wat het type werkwoorden betreft dat geïntensiveerd wordt in de BPOC, wordt de top vijf van meest frequente werkwoorden bij Cappelle (2014) gevormd door *work*, *cry*, *scream*, *laugh*, *bawl* en *sing*. In de Nederlandse dataset van Gyse-linck (te verschijnen) daarentegen staan *schrikken*, *zich ergeren*, *werken*, *zich schamen* en *lachen* in de top vijf. *Work/werken* en *laugh/lachen* hebben beide constructies dus gemeenschappelijk, maar de andere werkwoorden verschillen. Dat er geen

Engelse tegenhangers van *schrikken*, *zich ergeren* en *zich schamen* terugkeren bij de BPOC, valt wellicht te verklaren doordat de Engelse equivalenten van die werkwoorden allemaal combinaties zijn met *to be* (*to be startled*, *to be annoyed*, *to be ashamed*), die vormelijk niet compatibel zijn met de BPOC. De Nederlandse tegenhangers van *cry*, *scream* en *sing* komen dan weer wel voor in de Nederlandse constructie, maar minder frequent. In beide constructies komen dus wel grotendeels dezelfde types werkwoorden terug, maar de relatieve frequenties van die werkwoorden verschillen van taal tot taal.

1.3. En de Afrikaanse constructie?

Zowel in het Nederlands als het Engels treffen we dus een productieve variant aan van de pseudoreflexieve intensiverende resultatiefconstructie; beide varianten verschillen echter op het vlak van hun vorm en op het vlak van de types werkwoorden waarmee ze frequent gecombineerd worden. Ook naar de Afrikaanse variant van de constructie is al enig onderzoek verricht door Van Beveren (2015), maar hoe die variant zich precies verhoudt ten opzichte van zijn Nederlandse en Engelse equivalenten blijft tot op heden nog onderbelicht. Nochtans valt te verwachten dat we binnen die Afrikaanse constructie de verwantschap van het Afrikaans met het Nederlands en de Engelse invloed zullen terugvinden. Immers, de pseudoreflexieve intensiverende resultatiefconstructie is een schoolvoorbeeld van een constructie met expressieve kracht, en ook voor de Afrikaanse woordenschat werd er in de literatuur reeds op gewezen dat die vaak Engelse woorden ontleent met een bepaalde expressieve kracht, bijvoorbeeld vloekwoorden als *blerrie* (uit *bloody*) en *fokken* (uit *fucking*) (Branford & Claughton 2002: 208-209; Donaldson 1991: 281-284). Om te verkennen welke positie de Afrikaanse constructie inneemt tussen haar Nederlandse en Engelse equivalenten, worden in deze studie corpusdata verzameld voor zowel de Nederlandse als de Afrikaanse constructie; voor de vergelijking met de Engelse constructie baseren we ons op de data die Cappelle (2014) heeft verzameld voor de BPOC. Bij de vergelijking zullen we focussen op de graad van lexicale variatie of creativiteit en conventionalisering binnen de constructies in de drie talen, en ook op welke (syntactische en semantische) types intensiveerders er worden gebruikt in de constructies.

In het vervolg van dit artikel gaan we in § 2 eerst in op de gebruikte corpora, en op de manier waarop de data verzameld, gefilterd en geannoteerd werden. In § 3 volgt dan een beschrijving van de resultaten voor de Nederlandse en de Afrikaanse constructie, en worden de belangrijkste overeenkomsten en verschillen tussen beide varianten aangestipt. In de afrondende discussie in § 4 trachten we ten slotte om die overeenkomsten en verschillen te verklaren, waarbij ook aandacht wordt

besteed aan de verhouding van de Afrikaanse tot de Engelse constructie en aan de invloed die de Engelse constructie mogelijk uitoefent op haar Afrikaanse tegenhanger.

2. Methodologie

2.1. Corpora

Voor het Nederlandse luik van het corpusonderzoek hebben we gebruik gemaakt van het STEVIN referentiecensus voor geschreven Nederlands, ofte SoNaR (Oostdijk et al. 2013). Het corpus bevat in totaal ongeveer 500 miljoen woorden uit zowel Belgische als Nederlandse teksten die gepubliceerd zijn sinds 1954. Er zijn 38 tekstgenres vertegenwoordigd, gaande van formele genres zoals beleidsdocumenten en juridische teksten tot heel informele genres zoals sms'en en chatberichten. In deze studie werken we met de Nederlandse journalistieke subcorpora, d.w.z. kranten en tijdschriften (bestaande uit *NRC Handelsblad*, *Algemeen Dagblad*, *Nederlands Dagblad*, *Trouw*, *de Volkskrant* en het tijdschrift *De Groene Amsterdammer*, die samen de periode van 1994-2011 dekken) goed voor bijna 73 miljoen woorden. We gaan hier niet dieper in op de keuze voor krantentaal, maar zie o.a. Gyselinck & Coleman (2016a) en Gyselinck (te verschijnen) voor een uitgebreide motivering van het gebruik van dat genre voor dit soort onderzoek. Het SoNaR referentiecensus is online te doorzoeken met de OpenSoNaR-applicatie van het INL. De metadatafilter biedt de mogelijkheid om de zoekopdracht te beperken tot afgebakende deelcorpora, in dit geval de collecties 'Newspapers' en 'Periodicals & Magazines' en de nationale variëteit 'Nederlands-Nederlands'.

Voor het Afrikaans werd een beroep gedaan op het Taalkommissiecorpus (2011). Het corpus bevat ongeveer 57 miljoen woorden tekst, verdeeld over verschillende tekstgenres. Het grootste deel van het corpus bestaat uit niet-fictionele teksten. Slechts 10% van het corpus bevat fictieel taalgebruik; subgroepen hierbij zijn romans en kortverhalen. De non-fictiegroep kan zelf ook nog eens opgesplitst worden in academische en niet-academische teksten. De tekstgenres in de subgroep met academische teksten zijn proefschriften, studiegidsen en artikels. De niet-academische teksten bevatten tekstmateriaal uit kranten (45%), tijdschriften (25%), boeken (10%), godsdienstige teksten (1%) en notulen (0,25%). Om de uiterste vergelijkbaarheid te garanderen, hebben we geopteerd alleen te werken met de krantencollectie (bestaande uit *Rapport*, *Beeld* en *Die Burger*) en de tijdschriften (bestaande uit algemene en vrouwentijdschriften), samen goed voor ca. 17 miljoen woorden. In tegenstelling tot het SoNaR corpus is het Taalkommissiecorpus niet online doorzoekbaar. Om die reden werd er gebruikgemaakt van het concordantie-

programma WordSmith om relevante constructies uit het geselecteerde deel van het corpus te halen. In de volgende paragraaf wordt dieper ingegaan op de manier waarop dat gebeurt is.

2.2. Zoekmethode

Aangezien het doel van deze paper is om een eerste exploratieve blik te werpen op het gebruik van de constructie in het Nederlands en het Afrikaans, beperken we de zoekopdracht tot de vijf meest frequente werkwoorden in de constructie in het hedendaags Nederlands (op basis van Gyselinck te verschijnen), d.w.z. *schrikken*, *zich ergeren*, *werken*, *zich schamen* en *lachen*, en de Afrikaanse equivalenten *skrik*, *erg/vererg*, *werk*, *skaam* en *lag*. Samen dekken die werkwoorden ongeveer 60% af van de volledige Nederlandse dataset, die in totaal nochtans 137 verschillende werkwoorden bevat. Concreet werd gezocht naar alle vormen van de geselecteerde werkwoorden, gevolgd of voorafgegaan door een van de reflexieve voornaamwoorden in (16) binnen een context van vijf woorden.

- (16) a. Nederlandse reflexiva: *me, mij, je, jou, zich, ons, jullie, mezelf, mijzelf, jezelf, jouzelf, zichzelf, onszelf, uzelf*
b. Afrikaanse reflexiva: *my, jou, haar, u, ons, julle, jul, hulle, hul, hom, myself, jouself, uself, homself, haarself, onself, julleself, julself, hulleself, hulself*

Aangezien het SoNaR corpus gelemmatiseerd is, konden we voor de werkwoorden een beroep doen op de *lemma tags*. Aangezien lemmatisering in het Afrikaanse corpus ontbreekt, werden alle mogelijke vormen van de werkwoorden in het Afrikaans (*skrik, geskrik, erg/vererg, geërg, werk, gewerk, skaam, geskaam, lag, gelag*) handmatig ingevoerd. Dat leverde in totaal 7422 te doorzoeken resultaten op voor het Nederlands en 11358 voor het Afrikaans. Dat het kleinere Afrikaanse corpus toch meer zoekresultaten oplevert, kan misschien verklaard worden doordat de geselecteerde Afrikaanse vormen in (16) niet alleen gebruikt kunnen worden als reflexivum en objectsvorm van het persoonlijk voornaamwoord, maar ook als subjectsvorm van het persoonlijk voornaamwoord (*ons, julle, hulle, u*) of als bezittelijk voornaamwoord (*my, jou, haar, ons, jul/julle, hul/hulle, u*) (Verdoolaege & Van Keymeulen 2013), terwijl dat in het Nederlands enkel voor *je* (subjectsvorm) en *ons* (bezittelijk voornaamwoord) het geval is. Uiteraard zijn niet alle resultaten relevant voor dit onderzoek: zinnen als (17) en (18) voldoen aan de criteria van de zoekopdracht maar zijn geen voorbeelden van de constructie die centraal staat in deze paper.

- (17) Inderdaad, soms *lach je* om iets wat extreem schaamteloos is. (SoNaR)
(18) As jy nou so agter hom aanhardloop, *skrik jy hom* dalk af. (Taalkommissie)

Daarom werden alle resultaten manueel gefilterd om alle irrelevante of dubbele hits uit de beide datasets te verwijderen.³ Na manuele selectie bleven er voor het Nederlands en het Afrikaans respectievelijk 618 en 111 relevante resultaten over. Opnieuw heeft de lagere retentiegraad in het Afrikaans vermoedelijk te maken met de grotere functieoverlapping van de voornaamwoorden. De dataset werd vervolgens geannoteerd op (i) het lemma van het werkwoord, (ii) het lemma van de intensiveerder en (iii) de syntactische categorie van de intensiveerder (cf. § 1). Het werkwoordlemma staat gelijk aan de infinitiefvorm; bij de intensiveerderlemma's werd abstractie gemaakt van eventuele spellingsvarianten, zoals *het apelazerus/het apelazarus/het apenlazerus* en *sy oë uit sy kop uit/sy oë yt sy kop yt*, alsook van morfologische varianten zoals *de ogen uit het/mijn/zijn/... hoofd* en 'n *papie/papie/papies*.

3. Het gebruik van de constructie in Nederlands versus Afrikaans

In deze paragraaf vertrekken we vanuit de situatie in het hedendaags Nederlands in § 3.1; de vergelijking met het Afrikaans volgt in § 3.2. In beide paragrafen wordt eerst de situatie op macroniveau beschreven. Hierbij wordt aandacht besteed aan algemene frequenties van de constructie en haar elementen en het soort intensiveerders dat voorkomt in de constructie (in combinatie met de geselecteerde werkwoorden) in beide talen. Daarna bekijken we de individuele werkwoorden van naderbij, en gaan we na of er onderlinge intratalige of intertalige verschillen zijn tussen de werkwoorden met betrekking tot hun gebruik in de constructie en combinatorische flexibiliteit.

3.1. Nederlands

De Nederlandse dataset bestaat uit 618 relevante voorbeelden van de pseudoreflexieve intensiverende resultaatiefconstructie met een van de geselecteerde werkwoorden. Dat komt neer op een genormaliseerde frequentie van 8,5/miljoen woorden (in vergelijking met een totale genormaliseerde frequentie, d.w.z. wanneer alle werkwoorden en intensiveerders worden meegenomen, van 14,2/miljoen woorden, cf. Gyselinck, te verschijnen). De dataset voor het Nederlands bevat 45 verschillende intensiveerders, waarvan 14 hapax legomena, i.e. types die maar één keer voorkomen (zie Appendix I). Het aantal hapax legomena wordt beschouwd als een

goede indicatie voor de graad van productiviteit of de extensibiliteit naar nieuwe types: hoe hoger het aantal hapaxen ten opzichte van het aantal tokens, hoe hoger de productiviteit (zie o.a. Baayen 1990, 1992; Baayen & Lieber 1991; Zeldes 2012). Tabel 1 geeft een overzicht van de verdeling van de intensiveerders over de verschillende syntactische categorieën.

	Tokens	Types	TTR	Hapaxen
AC	432	16	0,04	3
NC	125	23	0,18	11
VzC	53	4	0,08	0
NC+VzC	8	2	0,25	0
NC+AC	0	0	0	0
NC+part	0	0	0	0

Tabel 1: Syntactische categorieën van de intensiveerder voor het Nederlands

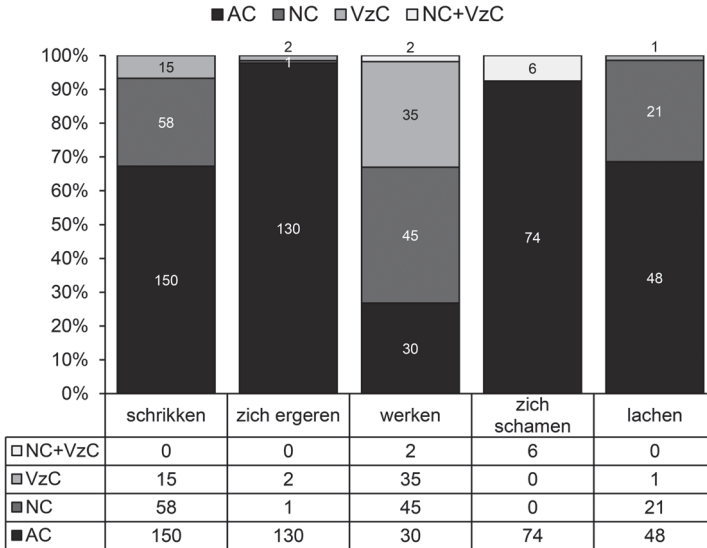
De categorie van adjectivale intensiveerders is bij uitstek de categorie met de hoogste tokenfrequentie in het Nederlands. Als we echter kijken naar de typefrequentie en de type-tokenratio (TTR), dan zien we dat de categorie een vrij lage lexicale variatie aan intensiveerders vertoont, alsook een laag aantal hapaxen. Ook bij de categorie van prepositionele intensiveerders is er een grote discrepantie tussen tokens en types. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat we in de AC- en VzC-categorieën een aantal intensiveerders terugvinden die hoogfrequent zijn en die verantwoordelijk zijn voor een groot deel van de tokens binnen die categorieën. De top tien van meest frequente intensiveerders is opgelijst in (19) hieronder (zie Appendix I voor een volledig overzicht van alle Nederlandse intensiveerders).

(19) Top tien meest frequente intensiveerders in het hedendaags Nederlands

1. <i>rot</i>	(135)
2. <i>dood</i>	(87)
3. <i>kapot</i>	(83)
4. <i>groen en geel</i>	(44)
5. <i>een ongeluk</i>	(38)
6. <i>wild</i>	(33)
7. <i>een hoedje</i>	(28)
8. <i>te pletter</i>	(25)
9. <i>uit de naad</i>	(15)
10. <i>wezenloos</i>	(14)

De top drie bestaat inderdaad uit drie frequente adjectieven, *rot*, *dood* en *kapot*, die samen goed zijn voor bijna de helft van de dataset. Daarnaast bevat de top tien ook twee frequente prepositionele intensiveerders, namelijk *te pletter* en *uit de naad*, samen goed voor 40 van de 53 tokens met VzC-intensiveerders. Hoewel de top tien ook twee nominale intensiveerders bevat, zijn er ook heel wat laagfrequente NC-intensiveerders: 11 van de 14 hapaxen in de totale dataset behoren namelijk tot die syntactische categorie. Een belangrijke groep binnen de nominale intensiveerders zijn de levensbedreigende ziektes, of zelfs fictieve ziektes (al dan niet gebaseerd op een bestaande ziekte), bijvoorbeeld *de kolere* (cholera), *het leplazerus*, *het apelazerus*, *het schompes*, *het apezuur* enzovoort. Als we die samennemen met de vele adjectivale en enkele prepositionele intensiveerders die een ongewenste toestand uitdrukken (bijvoorbeeld *rot*, *dood*, *kapot*, *suf*, *lam*, *wezenloos*, *te pletter*, *te barsten* enzovoort), blijkt duidelijk dat de meeste intensiveerders een van oorsprong negatieve connotatie hebben – wat vermoedelijk heeft bijgedragen tot hun gebruik als intensiveerder. Tegelijk zijn er ook enkele elementen waarvan het gebruik als intensiveerder minder voor de hand ligt, zoals de kleurtermen *groen en geel* of *blauw*, *een hoedje* of *een ootje*. De NC+VzC-categorie is bij deze set werkwoorden niet zo goed vertegenwoordigd, met slechts 8 tokens en 2 types, *de ogen uit het hoofd* en *het snot voor de ogen*. Hoewel dit ook in Gyselinck (te verschijnen) een minder frequente categorie is, zijn er toch heel wat NC+VzC-intensiveerders die ontbreken in de huidige dataset. De reden hiervoor is dat verschillende NC+VzC-intensiveerders door hun lexicale inhoud strenge restricties opleggen aan het werkwoord waarmee ze gecombineerd worden: net zoals bij de *Body-Part-Off*-constructie (cf. § 1) is er doorgaans nog een conceptuele link tussen de lexicale betekenis van de intensiveerder en het werkwoord. Bij *het vuur uit de sloffen* bijvoorbeeld moet het werkwoord een activiteit uitdrukken die met enige snelheid wordt uitgevoerd (cf. *vuur*) en die gebruikmaakt van de voeten (cf. *sloffen*), zoals *lopen*, *rennen*, eventueel ook *fietsen*, enzovoort. De intensiveerder *de longen uit het lijf* vereist een werkwoord dat een activiteit uitdrukt waarvoor op een of andere manier de longcapaciteit wordt aangesproken. Die restrictie laat enige ruimte voor interpretatie: we vinden zowel werkwoorden die te maken hebben met het produceren van geluid, zoals *zingen*, *blazen* en *schreeuwen*, als werkwoorden die een zware fysieke activiteit uitdrukken, zoals *lopen* en *fietsen*. Aangezien dit soort werkwoorden niet is opgenomen in onze selectie (*werken* voldoet blijkbaar niet aan de ‘longcapaciteitsrestrictie’), komen die NC+VzC-intensiveerders niet voor in de dataset. Dezelfde redenering kan de afwezigheid van NC+AC-intensiveerders verklaren, die vaak ook context- en werkwoordgebonden zijn (bijvoorbeeld *Ze klappen zich de handen stuk*) en daarom niet met de huidige selectie aan werkwoorden voorkomen. Zoals al vermeld in § 1 zijn de partikelintensiveerders in het algemeen

heel infrequent in het Nederlands, dus is het geen verrassing dat we ook hiervan geen voorbeelden aantreffen. Figuur 1 toont de verdeling van de syntactische categorieën over de verschillende werkwoorden.

Figuur 1: Verdeling syntactische categorieën per werkwoord in het Nederlands

De dominantie van adjectivale intensiveerders geldt voor elk van de vijf werkwoorden behalve *werken*, dat een relatief gelijke verdeling kent over de AC-, NC- en VzC-intensiveerders. *Zich ergeren* wordt bijna uitsluitend gecombineerd met adjectivale intensiveerders en ook *zich schamen* heeft een erg uitgesproken voorkeur voor AC's.

Om na te gaan met welke intensiveerders deze werkwoorden precies voorkomen, geeft Tabel 2 een overzicht van de onderlinge combinaties van de vijf geselecteerde werkwoorden en de twintig meest frequente intensiveerders in de dataset. Uit de tabel blijkt dat er soms grote verschillen zijn in de combinatiemogelijkheden van de verschillende werkwoorden én van de verschillende intensiveerders. Hoewel de intensiveerders uit de top drie bijvoorbeeld met alle geselecteerde werkwoorden kunnen voorkomen, zijn er ook intensiveerders die maar met een van de vijf gecombineerd worden. Dat zou kunnen suggereren dat we in dat geval niet te maken hebben met een vrij te combineren intensiveerder, maar met een element dat deel uitmaakt van een min of meer vaste uitdrukking, bijvoorbeeld *zich groen en geel ergeren*, *zich uit de naad/een slag in de rondte werken*, *zich de ogen uit het hoofd schamen* enzovoort.

	schrikken	zich ergeren	werken	zich schamen	lachen	Tokens
rot	74	14	6	21	20	135
dood	24	20	2	35	6	87
kapot	19	16	18	18	12	83
groen en geel		44				44
een ongeluk	24		5		9	38
wild	14	19				33
een hoedje	27				1	28
te pletter	13	1	10		1	25
uit de naad			15			15
wezenloos	11	3				14
een slag in de rondte			14			14
in het zweet			10			10
blauw		9				9
suf	1	2	3		2	8
[n ^o] slagen in de rondte			6			6
de ogen uit het hoofd				6		6
een kriek					5	5
het schompes			5			5
lam	5					5
de tering	1	1	2			4
overige intensiveerders	10	4	16		14	44
Tokens	223	133	112	80	70	618
Types	19	14	22	4	17	45
Hapaxen	8	6	5	0	7	11

Tabel 2: Kruistabel van de geselecteerde werkwoorden met de top 20 intensiveerders in het Nederlands

Aangezien we slechts vijf van de in totaal 135 verschillende werkwoorden hebben meegenomen in dit onderzoek, moeten we voorzichtig zijn met dergelijke uitspraken over het gebruik van intensiveerders. Het is dan ook waarschijnlijk dat de intensiveerders die slechts met een of twee van de vijf meest frequente werkwoorden voorkomen, wel degelijk nog met een hele reeks minder frequente werkwoorden kunnen worden gecombineerd. Het duidelijkste voorbeeld daarvan is *suf*, dat in de huidige dataset slechts op de 14e plaats staat met 8 attestaties, terwijl dat in de totale dataset in Gyselinck (te verschijnen) de tweede meest frequente (123 tokens) en de meest flexibele intensiveerder (61 werkwoordtypes) is in het hedendaagse Nederlands. De voorbeelden hieronder illustreren het gebruik van *suf* met laagfrequente werkwoorden.

- (20) Ook als ik **me suf tongzoen**, zou ik het bij mijn vrouw niet gedaan krijgen om elke week een dag compleet vrijaf te nemen en vanaf de bank van mijn gezin te gaan liggen genieten. (SoNaR)
- (21) En we **lullen ons suf** om iedereen een rookmelder aan te praten. (SoNaR)

Aangezien we voor de geselecteerde werkwoorden wel een volledig overzicht hebben van alle intensiveerders waarmee ze in het Nederlands kunnen voorkomen, beperken we ons in wat volgt tot een vergelijking van die vijf werkwoorden. In de kruistabel valt vooral op dat *zich schamen* een erg beperkte collocatonele reikwijdte heeft. De combinatie met *de ogen uit het hoofd* lijkt bovendien de vorm aan te nemen van een conventionele uitdrukking, want ook in Gyselinck (te verschijnen) komt die intensiveerder enkel voor met *zich schamen*.

- (22) Voor de rijmelarij zou de gemiddelde basisschoolleerling uit groep zes **zich nog de ogen uit het hoofd schamen**. (SoNaR)

Tabel 3 geeft de belangrijkste frequentie-informatie voor de vijf werkwoorden.

	Tokens	Types	TTR	Hapaxen
schrikken	223	19	0,09	8
zich ergeren	133	14	0,11	6
werken	112	22	0,20	5
zich schamen	80	4	0,05	0
lachen	70	17	0,24	7

Tabel 3: Frequentie-informatie voor de vijf Nederlandse werkwoorden

Alle werkwoorden, met uitzondering van *zich schamen*, komen met een relatief grote variatie aan intensiveerders voor. Dat suggereert dat de Nederlandse taalgebruiker de keuze heeft uit een breed repertoire aan intensiveerders wanneer hij/zij die werkwoorden wil versterken. Toch zijn sommige werkwoord-intensiveerdercombinaties veel frequenter dan andere, wat erop wijst dat die intensiveerders blijkbaar een ‘betere’ (of conventionele) optie zijn dan andere. Zulke hoogfrequente combinaties zorgen ervoor dat de TTR toch vrij laag kan liggen: door de hoge frequentie van bepaalde intensiveerders gaat de teller van de ratio de hoogte in, terwijl er aan de noemer niks verandert. *Schrikken* mag dan bijvoorbeeld wel met 19 verschillende intensiveerders – waaronder 8 hapaxen (zie bijvoorbeeld (23)) – voorkomen, er is een duidelijke voorkeur voor *rot*: *zich rot schrikken* komt ongeveer drie keer meer voor dan de eerstvolgende combinatie *zich een hoedje schrikken*.

- (23) En als je in een föhnsessie zit, en de kinderen vallen plotseling de slaapkamer binnen, dan kunnen die **zich een houten hart schrikken**. (SoNaR)

Hetzelfde geldt voor *zich groen en geel ergeren*, dat meer dan dubbel zo frequent is als *zich dood ergeren*. Mogelijk moeten die combinaties niet beschouwd worden als productieve combinaties van een willekeurig werkwoord met een willekeurige intensiveerder, maar als conventionele collocaties die in hun geheel cognitief verankerd zijn (Clausner & Croft 1997; Croft & Cruse 2004) – al zijn productiviteit en cognitieve verankering niet noodzakelijk wederzijds exclusieve noties (Barðdal 2008). De willekeurig verspreide lege gaten in de kruistabel tonen aan dat de combinatiemogelijkheden ook niet oneindig zijn: veel onderlinge combinaties van werkwoorden en intensiveerders zijn niet geattesteerd in het corpus. Toch betekent dat niet dat die specifieke combinaties volstrekt onmogelijk of ongrammaticaal zijn. Op zich is er geen regel die zegt dat bijvoorbeeld *zich blauw schamen* of *zich een slag in de rondte lachen* geen mogelijke voorbeelden zijn van de constructie, al klinken die voor de meeste moedertaalsprekers ongetwijfeld vreemd in de oren. Als we op zoek gaan naar enkele van die ontbrekende combinaties in een groter corpus, zoals het historische krantencorpus van de Koninklijke Bibliotheek, treffen we wel degelijk enkele attestaties aan:

- (24) Peter vraagt wat voor poezen Ellen heeft. Ze zegt vals: “Ik heb een huisdier en een kut.” En dan **lach ik me wezenloos**, ik kan er niks aan doen. (Delpher, 1990-1995)
- (25) Bij Veendam heb ik **me een slag in de rondte gelachen**, maar Beenhakker werd nooit gedold. (Delpher, 1990-1995)

Als we bovendien terugrijpen naar oudere stadia van het Nederlands, vinden we nog meer zulke voorbeelden, zie (26) en (27).

- (26) Maar waarschijnlijk **werken** die ambtenaren **zich** daar **blauw** om aan alle provinciale en gemeentelijke verlangens te voldoen. (Delpher, 1960-1969)
- (27) En ook ... subalterne officieren, die **zich wild schamen** om het feit, door middel van een stompzinnig mechaniek te moeten worden gecontroleerd. (Delpher, 1950-1959)

Het is denkbaar dat er in de loop van de tijd een en ander veranderd is in de onderlinge combinatiemogelijkheden van de verschillende intensiveerders en werkwoorden. Dergelijke diachrone verschuivingen vallen buiten het bestek van de huidige studie, maar zie Gyselinck (te verschijnen) voor een gedetailleerde beschrijving van

de ontwikkeling van de constructie sinds de 19e eeuw. In de volgende paragraaf vergelijken we de situatie in het hedendaags Nederlands met die in het hedendaags Afrikaans.

3.2. Afrikaans

De Afrikaanse dataset bevat slechts 111 relevante voorbeelden van de pseudoreflexieve intensiverende resultaatiefconstructie met de werkwoorden *skrik*, *erg/vererg*, *werk*, *skaam* en *lag*. De genormaliseerde frequentie is 6,62/miljoen woorden. De constructie komt significant minder vaak voor in de Afrikaanse dataset dan in de Nederlandse ($X^2=5,42$, $p=0,02$). Voor het werkwoord *erg/vererg* werd geen enkel relevant voorbeeld gevonden. Ook *skaam* kwam frappant minder vaak voor in vergelijking met de Nederlandse equivalent *zich schamen*. Die twee elementen kunnen deels het frequentieverschil tussen het Nederlandse en Afrikaanse sample verklaren. In totaal werden er op basis van de vier overgebleven geselecteerde werkwoorden 38 intensiveerders gevonden, waarvan 26 hapax legomena (zie Appendix II). Het aantal intensiveerders ligt in het Afrikaans proportioneel hoger (TTR=0,34) dan in het Nederlands (TTR=0,07). Er zijn ook beduidend meer hapaxen. Samen laten de TTR en het aantal hapaxen zien dat er meer lexicale variatie en creativiteit is in het gebruik van de constructie in Afrikaanse kranten- en tijdschriftentaal. Zoals in de paragraaf over het Nederlands bespreken we de resultaten eerst op macroniveau door te kijken naar de syntactische categorieën waartoe de verschillende intensiveerders behoren. Tabel 4 biedt een overzicht van de verdeling van de intensiveerders over de verschillende syntactische categorieën.

	Tokens	Types	TTR	Hapaxen
AC	80	25	0,31	18
VzC	12	4	0,33	3
NC+part	7	3	0,42	2
NC	6	1	0,17	0
VzAzC	3	3	1	3
NC+VzAzC	2	1	0,5	0
NC+AC	1	1	1	1

Tabel 4: Syntactische categorieën van de intensiveerder voor het Afrikaans

Net zoals in het Nederlands bevat de categorie van adjectivale intensiveerders het grootste aantal tokens en types. In totaal zijn er 25 verschillende adjectivale intensiveerders, waarvan er 18 slechts één keer voorkomen in de Afrikaanse dataset. De

zeven overige intensiveerders van deze groep staan allemaal in de top tien van meest frequente intensiveerders in het Afrikaans, geïllustreerd in (28) hieronder (zie Appendix II voor een volledig overzicht van alle Afrikaanse intensiveerders met Nederlandse vertaling).

(28) Top tien meest frequente intensiveerders in het Afrikaans

1. <i>boeglam</i>	(17)
2. <i>vrek</i>	(14)
3. <i>dood</i>	(10)
4. <i>uit sy/haar maag</i>	(9)
5. <i>slap</i>	(7)
6. <i>morsdood</i>	(6)
7. <i>'n papie/papie(s)</i>	(6)
8. <i>koud</i>	(4)
9. <i>lam</i>	(4)
10. <i>sy/haar alie af</i>	(3)

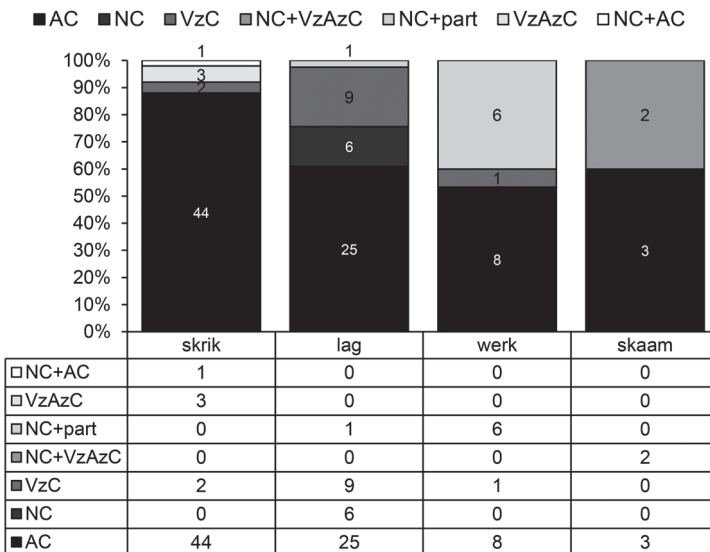
De overige drie intensiveerders in de top tien behoren tot drie verschillende syntactische categorieën: *uit sy/haar maag* behoort tot de groep van de voorzetselconstituenten; *'n papie/papie(s)* is de enige nominale intensiveerder in de Afrikaanse dataset. Dat resultaat is vrij verrassend, aangezien Van Beveren (2015) vaststelde dat nominale intensiveerders zoals *'n boggel* 'een bult', *'n piesang* 'een banaan' en *'n slag* 'een slag' ook relatief vaak voorkomen in het Afrikaans, wat erop wijst dat de huidige dataset niet exhaustief is. Het Afrikaanse woord *'n papie* betekent letterlijk 'de cocon van een rups' en is met die betekenis de grote uitzondering binnen de groep van gevonden intensiveerders in deze casestudy. Terwijl in het Nederlands een relatief groot aantal nominale intensiveerders voorkomt die te maken hebben met een ziekte, lijkt die groep in het Afrikaans afwezig te zijn. Gelijkenissen zijn wel terug te vinden in de semantiek van zo goed als alle adjectivale en enkele prepositionele intensiveerders: net zoals in het Nederlands hebben die duidelijk een van oorsprong negatieve connotatie, met uitzondering van *pienk* 'roze', *geel* en *blou*, die dan weer te vergelijken zijn met de kleurintensiveerders *blauw* en *geel en groen* in het Nederlands. De tweede meest frequente syntactische categorie van intensiveerders in het Afrikaans zijn de voorzetselconstituenten. In vergelijking met het Nederlands lijkt het Afrikaans creatiever met die categorie om te gaan, gezien het grote aandeel hapaxen: er werden vier verschillende types gevonden, waarvan er drie slechts één keer voorkwamen. *Uit sy/haar maag* is de enige prepositionele intensiveerder die meerdere keren geattesteerd werd en dat alleen bij het werkwoord *lag* (cf. infra). De overige intensiveerders behoren tot de syntactische cate-

gorieën: NC +AC, NC+VzAzC, NC+part en VzAzC, die geheel afwezig zijn in de huidige Nederlandse dataset. In (29)-(32) volgt een voorbeeld van elk:

- (29) Die donkie **skrik sy maag los**. (Taalkommissie)
 (30) Du Preez sê hy **skaam sy oë uit sy kop uit**. (Taalkommissie)
 (31) En mense **het hul gatte af gelag**,” het Du Preez gesê. (Taalkommissie)
 (32) Die vroue **het hulle uit hul geloof uit geskrik**. (Taalkommissie)

Voorzetselachterzetselconstituenten komen in het Afrikaans veel vaker voor dan in het Nederlands, wat kan verklaren waarom die constituentensoort beter vertegenwoordigd is bij de Afrikaanse intensiveerders dan bij de Nederlandse. In verschillende Afrikaanse grammatica's (Donaldson 1993: 357-359; Oosthuizen 2000; Ponelis 1979: 176, 327) wordt gewezen op de vele mogelijke circumposities, d.w.z. combinaties van voorzetsels en achterzetsels. De constructie komt in het Afrikaans ook voor buiten de pseudoreflexieve resultatiefconstructie, bijvoorbeeld in *Hy storm (in) die huis in/(uit) die huis uit*. Dergelijke constructies worden door Den Besten (2012b: 165) als ‘*un-Dutch*’ beschouwd. De verschillende attestaties van intensiveerders met de vorm NC+part doen duidelijk denken aan de Body-Part-*Off*-constructie en zijn opnieuw niet aanwezig in de Nederlandse dataset. We bespreken dat nader in § 4.

Figuur 2 toont de verdeling van de syntactische categorieën over de verschillende onderzochte werkwoorden in het Afrikaans.

Figuur 2: Verdeling syntactische categorieën per werkwoord in het Afrikaans

Ook in het Afrikaans geldt de dominantie van adjectivale intensiveerders voor de vier werkwoorden. *Lag* is het enige werkwoord dat een nominale intensiveerder bij zich krijgt, terwijl Van Beveren (2015) vaststelde dat ook bij *skrik* nominale intensiveerders voorkomen (de twee overige werkwoorden werden toen niet onderzocht). *Werk* heeft naast de adjectivale intensiveerders ook een voorkeur voor de combinatie nominale constituent met partikel. Ook *skrik* en *lag* komen in de Afrikaanse dataset voor met een intensiveerder van die syntactische categorie. *Skaam* krijgt naast adjectivale intensiveerders ook intensiveerders met syntactische categorie NC+VzAzC bij zich en is daarmee het enige werkwoord in dit onderzoek dat voorkomt met die categorie. Het gaat in beide gevallen om de intensiveerder *sy/haar oë uit sy/haar kop uit*, waarvan we ook een Nederlands equivalent hebben, *zich de ogen uit het hoofd schamen*. Beide intensiveerders lijken goed op elkaar, maar zijn niet identiek, *sy/haar oë uit sy/haar kop uit* is namelijk een voorbeeld van een circumpositie (cf. supra).

Tabel 5 hieronder geeft een overzicht van de onderlinge combinaties van de vier geselecteerde werkwoorden en de twintig meest frequente intensiveerders in de Afrikaanse dataset. De tabel maakt duidelijk dat het Nederlands en het Afrikaans heel wat intensiveerders gemeenschappelijk hebben. Een verschil tussen beide talen ligt in de combinatiemogelijkheden tussen de verschillende intensiveerders en werkwoorden. In tegenstelling tot het Nederlands lijken de onderlinge combinatiemogelijkheden vrij beperkt te zijn: de meeste intensiveerders worden met slechts één werkwoord gecombineerd. De combinatie *skrik hom boeglam* komt het vaakst voor in de dataset en kan als een conventionele collocatie worden beschouwd, aangezien *boeglam* met geen enkel ander werkwoord voorkomt. Opnieuw is het echter mogelijk dat enkele combinaties van werkwoorden en intensiveerders niet geattesteerd zijn in het huidige corpus, aangezien we slechts een beperkte selectie werkwoorden hebben onderzocht. Zo heeft Van Beveren (2015) twee gevallen gevonden in het Corpus Afrikaanse Krantentaal waarbij *boeglam* wel degelijk gecombineerd wordt met andere werkwoorden, zie (33) en (34).

- (33) “Hi, I’m Fred Astaire,” het Williams geantwoord en die twee wou **hulle boeglam lag**.
- (34) Maar terwyl ons gewone sterflinge gedink het hy gaan **hom boeglam sukkel** om ’n Bok op te spoor onder die skape wat op Loftus rondge-
maal het, brandmerk hy jou gedorie waar vir André Snyman as die enig-
ste swart skaap.

	skrik	lag	werk	skaam	Tokens
boeglam	17				17
vrek	7	4	3		14
dood		4	4	2	10
uit sy/haar maag		9			9
slap		7			7
morsdood	4	1		1	6
'n papie/papie/papies		6			6
koud	4				4
lam	4				4
sy/haar alie af			3		3
sy/haar gat af		1	2		3
sy/haar oë uit/yt sy kop uit/yt				2	2
asvaal	1				1
blou	1				1
buite weste	1				1
dik		1			1
disnis	1				1
geel		1			1
in 'n ander spesie in	1				1
sy/haar as of			1		1
overige intensiveerders	8	7	3		18
Tokens	50	41	15	5	111
Types	19	16	7	3	38
Hapaxen	14	13	3	1	26

Tabel 5: Kruistabel van de geselecteerde werkwoorden met de top 20 intensiveerders in het Afrikaans

De intensiveerders die te maken hebben met de dood (*dood*, *morsdood* en *vrek*) en de intensiveerders binnen de syntactische categorie NC+part (*sy/haar alie af* en *sy/haar gat af*) zijn de enige intensiveerders die bij meerdere werkwoorden gebruikt worden. De eerste groep is ook talrijk aanwezig in het Nederlands en ook daar hebben we grote combinatiemogelijkheden gezien tussen dergelijke intensiveerders en de onderzochte werkwoorden. De tweede groep daarentegen is eerder specifiek voor Afrikaans en Engels, en is waarschijnlijk in het Afrikaans terechtgekomen onder invloed van de Engelse *Body-Part-Off*-constructie.

Als we kijken naar de combinatiemogelijkheden van de geselecteerde werkwoorden in Tabel 5 en naar de frequentie-informatie in Tabel 6 hieronder, zien we enkele gelijkenissen met het Nederlands, die onder de tabel verder besproken worden.

	Tokens	Types	TTR	Hapaxen
skrik	50	19	0.38	14
lag	41	16	0.4	13
werk	15	7	0.47	3
skaam	5	3	0.6	1
erg/vererg	0	0	0	0

Tabel 6: Frequentie-informatie voor de vijf Afrikaanse werkwoorden

Skaam heeft net zoals in het Nederlands een erg beperkte collocatonele reikwijdte. Het werkwoord komt voor met de algemeen bruikbare intensiveerders *dood* en *morsdood*, maar ook met de heel specifieke intensiveerder *sy/haar oë uit/yt sy kop uit/yt*, een bijna letterlijke vertaling van de Nederlandse collocatie. *Skrik* is het meest frequente werkwoord, en zowel *skrik* als *lag* vertonen flexibele combinatiemogelijkheden, wat ook in het Nederlands het geval is. Een groter verschil tussen het Nederlands en het Afrikaans betreft de werkwoorden *erg/vererg* en *skaam*: *erg/vererg* komt in de dataset geen enkele keer voor, terwijl in het Nederlands *zich ergeren* het tweede meest frequente werkwoord is; en ook voor *skaam* werden slechts vijf relevante voorbeelden gevonden. Inherent reflexieve werkwoorden lijken in het Afrikaans minder voor te komen in de constructie dan in het Nederlands. Tijdens de bespreking van de Afrikaanse data werd duidelijk dat er zowel verschillen als gelijkenissen zijn met de Nederlandse constructie. We bekijken ze van naderbij in de volgende paragraaf, waarbij we ook op zoek gaan naar mogelijke verklaringen voor die verschillen en overeenkomsten.

4. Discussie en conclusie

De resultaten die werden gepresenteerd in de vorige paragraaf brachten een aantal duidelijke gelijkenissen aan het licht tussen het Afrikaans en het Nederlands. Ten eerste geven zowel sprekers van het Afrikaans als van het hedendaags Nederlands blijk van talige creativiteit bij het gebruik van de pseudoreflexieve intensiverende resultatiefconstructie. In beide talen kan het intensiveerderslot worden ingevuld door verschillende syntactische categorieën (AC, NC, VzC, NC+Vz(Az)C enzovoort), waarbij vooral de adjectivale intensiveerders erg frequent zijn. Verder zijn er verschillende lexicale items die zowel in het Afrikaans als in het Nederlands dienstdoen als intensiveerder in de constructie, zoals *dood*, *lam*, *slap*, *blauw/blou*, *kapot*, *ziek/siek*, *te pletter*, *de ogen uit het hoofd/sy oë uit sy kop uit* (die laatste vormt in beide talen een collocatie met *zich schamen/skaam*). Daarnaast merken we ook een zekere overeenkomst met betrekking tot de semantische categorieën waaruit

de intensiveerders gerekruteerd worden, ook bij de niet-overlappende lexemen. Zo hebben de meeste adjectivale intensiveerders in beide talen duidelijk een van oorsprong negatieve connotatie, die zoals vermeld vermoedelijk heeft bijgedragen tot hun gebruik als intensiveerder in de constructie. Ook de kleurtermen lijken een dankbare bron voor intensiveerders, al is er enig verschil met betrekking tot de precieze kleuren die worden ingezet (denk aan *groen en geel* in het Nederlands tegenover *pienk* in het Afrikaans). Als we tot slot naar de specifieke werkwoorden kijken, zien we dat *schrikken/skrik* in beide talen het frequentst gebruikt wordt en dat ook *lachen/lag* en *werken/werk* vaak worden ingezet in de constructie. Op de opvallende afwezigheid van (*ver*)*erg* en de lage frequentie van *skaam* komen we hieronder terug.

Tegelijk zijn er enkele merkwaardige verschillen tussen beide constructies, bijvoorbeeld op het vlak van de intensiveerders. Het valt daarbij op dat intensiveerders die in beide constructies worden gebruikt vooral elementen zijn die al in de oudere stadia van het Nederlands in de constructie voorkwamen (Gyselinck, te verschijnen). In de tweede helft van de twintigste eeuw heeft de Nederlandse constructie een aantal belangrijke nieuwe intensiveerders verwelkomd, die niet meer in het Afrikaans zijn doorgedrongen, zoals bijvoorbeeld *een hoedje*, *rot* en vooral de variatie aan namen voor ziektes. Tegelijk heeft ook het Afrikaans een aantal eigen ontwikkelingen ondergaan. Dat komt tot uiting door het ontstaan van eigen Afrikaanse intensiveerders zoals *'n papie/papie/papies* en *disnis* waarvoor het Nederlands niet meteen een equivalent heeft. Ook de intensiveerders *morsdood* en *boeglam* kunnen ondanks de sterke gelijkenis met de Afrikaanse én Nederlandse intensiveerders *dood* en *lam*, gezien worden als een eigen Afrikaanse ontwikkeling, waarbij de oorspronkelijke intensiveerders *dood* en *lam* versterkt worden.

Andere verschillen tussen de Nederlandse en de Afrikaanse constructie kunnen verklaard worden door de verschillende syntactische eigenschappen van de talen zelf. Zo is Afrikaans een taal waarin vaak circumposities gebruikt worden. Dat zien we ook in de Afrikaanse pseudoreflexieve intensiverende resultatiefconstructie, waarin we de syntactische categorieën VzAzC en NC+VzAzC aantreffen (in plaats van de Nederlandse NC+VzC), niet alleen bij eigen Afrikaanse intensiveerders zoals *in 'n ander spesie in* maar ook bij intensiveerders die Afrikaans en Nederlands met elkaar delen (cf. *die oë uit sy kop uit* vs. *de ogen uit het hoofd*). Een ander verschil is dat inherent reflexieve werkwoorden zoals *skaam* en *erg/vererg* infrequent voorkomen in de Afrikaanse constructie, wat mogelijk opnieuw gezien kan worden als een typisch Afrikaanse eigenaardigheid. Een verkennend onderzoek voor het inherent reflexieve werkwoord *verveel* liet namelijk zien dat ook dat werkwoord zo goed als niet in de Afrikaanse constructie voorkomt, terwijl het in de Nederlandse constructie erg frequent is. Het zou dus kunnen dat de Afrikaanse

constructie minder makkelijk gecombineerd wordt met inherent reflexieve werkwoorden, maar uitgebreider corpusonderzoek is nodig om dat te bevestigen.

Tot slot kan ook Engelse invloed een mogelijke verklaring zijn voor verschillen tussen de Nederlandse en de Afrikaanse constructie. Dat is het geval voor het frequente gebruik van de NC+part-intensiveerders *sy alie af*, *sy gat af* en *sy as of*, die alle letterlijke vertalingen zijn van de intensiveerders *his butt off* en *his ass off* uit de Body-Part-Off-constructie. In onze data kwamen die Afrikaanse intensiveerders enkel voor bij de werkwoorden *werk* en *lag*, die ook in de Engelse BPOC frequent worden gebruikt. Ook binnen het domein van expressieve constructies zien we dus Engelse invloed in het Afrikaans, net zoals bij de expressieve woordenschat (cf. § 1.3). Of die intensiveerders ook voorkomen bij de Afrikaanse tegenhangers van andere werkwoorden die frequent in de Engelse constructie worden gebruikt (bijvoorbeeld *cry*, *scream*, *bawl* en *sing*), blijft onduidelijk, aangezien zulke werkwoorden niet werden meegenomen in ons corpusonderzoek. In ieder geval lijkt de Afrikaanse BPOC een interessant domein te vormen voor verder onderzoek naar taalcontact.

Afsluitend wijzen we er nog op dat dit onderzoek liet zien dat de constructie – over de drie talen heen – ook een aantal universele eigenschappen heeft, die kenmerkend zijn voor intensiverende constructies in het algemeen. Zo hebben de constructies een voorkeur voor werkwoorden die een bepaalde fysieke activiteit (bijvoorbeeld *to work*) of emotie (bijvoorbeeld *to laugh*) uitdrukken; in de Engelse BPOC ontbreken dan wel directe tegenhangers van de Nederlandse inherente reflexieven *zich schamen* en *zich ergeren*, maar ook daar komen frequent werkwoorden voor die een bepaalde emotie uitdrukken (naast *laugh* bijvoorbeeld ook *cry*, *bawl*, *sob* en *cheer*). En voor de intensiverende elementen putten dergelijke constructies eveneens vaak uit dezelfde bron: de specifieke intensiveerders verschillen van taal tot taal, maar de meeste zijn wel negatief geconnoteerd, bijvoorbeeld door hun associatie met ziektes of de dood.

Dan rest er ons alleen nog om Jacques een mooi emeritaat toe te wensen, waarin hij zich het grootste deel van de tijd rot amuseert. Al zullen er misschien ook wel eens momenten zijn waarop hij zich werkelijk dood verveelt en met nostalgie terugdenkt aan de dagen waarin *hy sy gat afgewerk het...*

Referenties

- Baayen, H. R. (1990). Corpusgebaseerd onderzoek naar morfologische produktiviteit. *Spektator*, 19, 213-233.
- Baayen, H. R. (1992). Quantitative aspects of morphological productivity. In: G. Booij & J. van Marle (red.), *Yearbook of morphology*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 109-149.

- Baayen, H. R., & Lieber, R. (1991). Productivity and English derivation: A corpus-based study. *Linguistics*, 29(5), 801-844.
- Barðdal, J. (2008). *Productivity evidence from case and argument structure in Icelandic*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Branford, W., & Claughton, J. S. (2002). Mutual lexical borrowings among some languages of southern Africa: Xhosa, Afrikaans and English. In: R. Mesthrie (red.), *Language in South Africa*. Cambridge: Cambridge University Press, 199-215.
- Cappelle, B. (2014). Conventional combinations in pockets of productivity: English resultatives and Dutch ditransitives expressing excess. In: R. Boogaart, T. Colleman, & G. Rutten (red.), *Extending the scope of Construction Grammar*. Berlin/New York: Mouton De Gruyter, 251-282.
- Carstens, W. (2003). *Norme vir Afrikaans: Enkele riglyne by die gebruik van Afrikaans*. Hatfield: Van Schaik.
- Clausner, T. C., & Croft, W. (1997). Productivity and schematicity in metaphors. *Cognitive Science*, 21(3), 247-282.
- Croft, W., & Cruse, A. (2004). *Cognitive linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Den Besten, H. (2012a). From Khoekhoe foreigner talk via Hottentot Dutch to Afrikaans: The creation of a novel grammar. In: T. Van der Wouden (red.), *Roots of Afrikaans. Selected writings of Hans den Besten*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 257-288.
- Den Besten, H. (2012b). Khoekhoe syntax and its implications for L2 acquisition of Dutch and Afrikaans. In: T. Van der Wouden (red.), *Roots of Afrikaans. Selected writings of Hans den Besten*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 153-194.
- Donaldson, B. C. (1991). *The influence of English on Afrikaans*. Pretoria: Academica.
- Donaldson, B. C. (1993). *A grammar of Afrikaans*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Gyselinck, E. (te verskyn). *The constructional network as a dynamic system: The role of expressivity and productivity in (re)shaping the network*. (PhD), UGent.
- Gyselinck, E., & Colleman, T. (2016a). Je dood vervelen of je te pletter amuseren? Het intensiverende gebruik van de pseudo-reflexieve resultatiefconstructie in hedendaags Belgisch en Nederlands Nederlands. *Handelingen van de Koninklijke Zuid-Nederlandse Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis*, 69, 103-136.
- Gyselinck, E., & Colleman, T. (2016b). Tracking shifts in the literal versus the intensifying fake reflexive resultative construction. The development of intensifying *dood* 'dead' in 19th-20th century Dutch. *Belgian Journal of Linguistics*, 30(1), 55-90.
- Jackendoff, R. (1997). Twistin' the night away. *Language*, 73(3), 534-559.
- Oostdijk, N., Reynaert, M., Hoste, V., & Schuurman, I. (2013). The construction of a 500-million-word reference corpus of contemporary written Dutch. In: P. Spyns & J. Odijk

- (red.), *Essential speech and language technology for Dutch: Results by the STEVIN-programme*. Berlin: Springer.
- Oosthuizen, J. (2000). Prepositions left and right in Afrikaans. *Stellenbosch Papers in Linguistics*, 33, 67-90.
- Ponelis, F. A. (1979). *Afrikaanse sintaksis*. Pretoria: Van Schaik.
- Roberge, P. T. (2002). Afrikaans: Considering origins. In: R. Mesthrie (red.), *Language in South Africa*. Cambridge: Cambridge University Press, 79-103.
- Sawada, S. (2000). The semantics of the ‘body part off’ construction. *English Linguistics*, 17(2), 361-385.
- Van Beveren, A. (2015). *De intensiverende resultatiefconstructie. Een contrastief corpusonderzoek Nederlands-Afrikaans [ongepubliceerde bachelorscriptie]*. UGent.
- Verdoolaege, A., & Van Keymeulen, J. (2013). *Grammatica van het Afrikaans*. Gent: Academia Press.
- Zeldes, A. (2012). *Productivity in argument selection from morphology to syntax*. Berlin/New York: Mouton De Gruyter.

NOTEN

- 1 Het gaat hier om een type *resultatiefconstructie*, aangezien de constructie dezelfde vorm heeft als een gewone *resultatiefconstructie*, waarvan onderstaande zin een voorbeeld bevat. In dat voorbeeld heeft *dood* echter geen intensiverende betekenis, maar noemt het het resultaat van de handeling van het drinken.
De man dronk zich dood op vroege leeftijd.
 Bovendien is de constructie *pseudoreflexief*; het reflexieve voornaamwoord wordt immers niet altijd per se opgeroepen door het zinswerkwoord, maar kan ook toegevoegd worden door de constructie. Op die manier kunnen niet alleen inherent reflexieve werkwoorden zoals *zich schamen* (in (1)) worden gebruikt in de constructie, maar ook werkwoorden als *schrikken* en *lachen* (in (2) en (3)), die zelfs niet transitief zijn. In die laatste twee gevallen wordt het reflexieve voornaamwoord niet opgeroepen door het werkwoord, maar bijgedragen door de constructie.
- 2 Merk wel op dat het hier niet om een perfect equivalent gaat: terwijl in de Nederlandse constructie het lichaamsdeel gecombineerd wordt met een reflexief voornaamwoord, heb je in de BPOC namelijk een combinatie met een bezittelijk voornaamwoord.
- 3 In de Afrikaanse dataset werden zowel de reflexieve als de possessieve voorbeelden (bijvoorbeeld *werk hom sy gat af* en *werk sy gat af*) behouden, om zo optimaal te kunnen vergelijken met het Nederlands (waarin de reflexieve constructie dominant is) en het Engels (waarin de possessieve BPOC heel frequent is).

Appendix

Appendix I: Volledig overzicht van intensieverder-werkwoordcombinaties in het Nederlands

	lachen	schrik- ken	werken	zich er- geren	zich scha- men	Totaal
ROT	20	74	6	14	21	135
DOOD	6	24	2	20	35	87
KAPOT	12	19	18	16	18	83
GROEN EN GEEL	0	0	0	44	0	44
EEN ONGELUK	9	24	5	0	0	38
WILD	0	14	0	19	0	33
EEN HOEDJE	1	27	0	0	0	28
TE PLETTER	1	13	10	1	0	25
UIT DE NAAD	0	0	15	0	0	15
EEN SLAG IN DE RONDTE	0	0	14	0	0	14
WEZENLOOS	0	11	0	3	0	14
IN HET ZWEET	0	0	10	0	0	10
BLAUW	0	0	0	9	0	9
SUF	2	1	3	2	0	8
[N°] SLAGEN IN DE RONDTE	0	0	6	0	0	6
DE OGEN UIT HET HOOFD	0	0	0	0	6	6
EEN KRIEK	5	0	0	0	0	5
HET SCHOMPES	0	0	5	0	0	5
LAM	0	5	0	0	0	5
DE TERING	0	1	2	1	0	4
ANDERE	14	10	16	4	0	44
TE BARSTEN	0	2	0	1	0	3
DE PLEURIS	0	1	2	0	0	3
GEK	2	0	0	1	0	3
HET APELAZERUS	0	1	2	0	0	3
HET LAZERUS	0	1	2	0	0	3
HET LEPLAZERUS	0	0	3	0	0	3
KROM	2	0	0	1	0	3
SLAP	3	0	0	0	0	3
EEN BREUK	2	0	0	0	0	2

	lachen	schrik- ken	werken	zich er- geren	zich scha- men	Totaal
HALFDOOD	0	2	0	0	0	2
HET SNOT VOOR DE OGEN	0	0	2	0	0	2
DE KOLERE	0	0	1	0	0	1
BLIND	0	0	0	1	0	1
DE PEST	0	0	1	0	0	1
EEN BULT	1	0	0	0	0	1
EEN DEUK	1	0	0	0	0	1
EEN HOUTEN HART	0	1	0	0	0	1
EEN OOTJE	1	0	0	0	0	1
EEN ROLBEROERTE	0	1	0	0	0	1
EEN ROTJE	1	0	0	0	0	1
EEN ZOEAVENMUTS	0	1	0	0	0	1
HET APENZWEET	0	0	1	0	0	1
HET APEZUUR	0	0	1	0	0	1
KLEM	0	0	1	0	0	1
ZIEK	1	0	0	0	0	1
TOTAAL	70	223	112	133	80	618

Appendix II: Volledig overzicht van intensieverder-werkwoordcombinaties in het Afrikaans

	skrik	lag	werk	skaam	Totaal
BOEGLAM 'erg lam'	17	0	0	0	17
VREK 'dood'	7	4	3	0	14
DOOD 'dood'	0	4	4	2	10
UIT SY/HAAR MAAG 'uit zijn/haar maag'	0	9	0	0	9
SLAP 'slap'	0	7	0	0	7
MORSDOOD 'morsdood'	4	1	0	1	6
'N PAPIE/PAPIE/PAPIES 'rups in een cocon'	0	6	0	0	6
KOUD 'koud'	4	0	0	0	4
LAM 'lam'	4	0	0	0	4
SY/HAAR ALIE AF 'zijn/haar achterwerk af'	0	0	3	0	3
SY/HAAR GAT AF 'zijn/haar achterwerk af'	0	1	2	0	3
SY/HAAR OË UIT/YT SY/HAAR KOP UIT/YT 'zijn/haar ogen uit zijn/haar hoofd uit'	0	0	0	2	2

	skrik	lag	werk	skaam	Totaal
ASVAAL 'grauw'	1	0	0	0	1
BLOU 'blauw'	1	0	0	0	1
BUIE WESTE 'buiten westen'	1	0	0	0	1
DIK 'dik'	0	1	0	0	1
DISNIS 'kapot'	1	0	0	0	1
GEEL 'geel'	0	1	0	0	1
IN 'N ANDER SPESIE IN 'in een andere ruimte/groep in'	1	0	0	0	1
IN 'N CSI-GEVAL IN 'in een CSI-geval in'	1	0	0	0	1
KADUKS 'kapot'	0	1	0	0	1
KAPOT 'kapot'	0	1	0	0	1
KLAAR 'klaar'	0	1	0	0	1
KRUPPEL 'kreupel'	0	1	0	0	1
OOR 'N MIK 'over een roggebrood'	0	0	1	0	1
PAP 'slap'	0	1	0	0	1
PAPNAT 'kletsnat'	1	0	0	0	1
PIENK 'roze'	1	0	0	0	1
SIEK 'ziek'	0	1	0	0	1
SIMPEL 'simpel'	0	1	0	0	1
STOKSTYF 'stokstijf'	1	0	0	0	1
SY/HAAAR AS OF 'zijn/haar achterwerk af'	0	0	1	0	1
SY/HAAAR MAAG LOS 'zijn/haar maag los'	1	0	0	0	1
TE PLETTER 'te pletter'	0	0	1	0	1
UIT SY/HAAAR GELOOF UIT 'uit zijn/haar geloof uit'	1	0	0	0	1
UIT SY/HAAAR KLERE 'uit zijn/haar kleren'	1	0	0	0	1
UITASEM 'buiten adem'	1	0	0	0	1
VAAL 'grauw'	1	0	0	0	1
Totaal	50	41	15	5	111